

Завдяки кіно українці побували у Данії

Лариса Брюховецька

лі сторони і прояви, про пошук себе, про внутрішні цінності, які попри чи, може, завдяки загрозам визначають її людяну природу.

Генерал-лейтенант, що працює у Пентагоні, під час тривалого очікування на прийом президентки приносить снеки і воду (які, як з'ясовує Кейт, безкоштовні), бреше, що ця їжа коштує десять доларів, і спантеличені відвідувачі віддають йому гроші. Цю загадку у поведінці високопоставленого військового намагається розгадати Кейт. Вона знову і знову повертається до цієї ситуації і не може знайти пояснення, чому генерал принизливо іде на обман простих людей, аби нажитися на них аж на десять чи двадцять доларів.

Фільм перенасичений не надто привабливими людськими проявами. Та все ж, перед катастрофою професор Рендалл Мінді повертається до самого себе. В своєму останньому виступі на телебаченні він обирає правду, і вже не говорить, а кричить про неминучу катастрофу, так само, як у першому виступі кричала Кейт. Та вже не залишається часу. Він зрештою іде від коханки, розуміючи помилковість свого захоплення, і повертається до власної родини. Президентка Орлін в момент усвідомлення катастрофи пропонує професору Мінді, як вибраному з небагатьох, два місця на борту космічного корабля, але той відмовляється. Він обирає провести останні хвилини життя поруч зі своєю родиною і друзями.

Вечір катастрофи стає одночасно вечором родинного єднання, разом з рідними, близькими, дорогими людьми. Автори залишають фінал історії для цього кола персонажів відкритим. Пітер Ішервелл колись розказав Мінді обставини його смерті: помре у повній самотності. Тож існує імовірність того, що і професор не загинув, якщо справді його чекає смерть на самоті. З іншого боку, вельми спокуслива думка, що професору вдалося змінити пророковане йому технологіями (разом з Пітером Ішервеллом) майбутнє, і здійснився той незначний відсоток погрішності підрахунків. Тоді професор Мінді дійсно загинув у колі своїх рідних і близьких друзів, але загинув щасливим. А Пітер Ішервелл в такому разі з усією своєю технічною імперією прорахувався, і людська особистість взяла гору над усіма високоточними обчисленнями і розрахунками, над технікою і штучним інтелектом. Поразка Ішервелла в такому випадку багатовекторна – це поразка техніки перед людяністю, чуттєвістю, не прорахованим і неосмисленим природним, людським началом.

Фільм «Не дивіться вгору» не можна назвати вершиною мистецьких і художніх пошуків, та він привертає увагу нагальністю й актуальністю поставлених проблем і гострих тем. Викладені події і факти провокують до розумів. Звичайно, з'являються алюзії, вболівання, важкі передчуття. Авторам фільму вдалося зачепити за живе широке коло глядацької аудиторії. Відтак зусилля виправдовують себе. Фільм несе важливий меседж про майбутнє людства, певне застереження про шляхи і кроки його подальшого поступу.

З 27 січня в кінотеатрі «Жовтень» впродовж місяця тривав фестиваль «Кращі фільми сучасної Данії». В програмі: «Бенкет Бабетти» Габріеля Акселя (1987), «Помста» Сюзанни Бір (2010), «Меланхолія» Ларса фон Трієра (2011), «Королівський роман» (2012) і «Моя земля» Мартіна Сандвлієта (2016).

У Данії, цієї невеликої європейської країни, сьогодні є прекрасне кіно, чимало режисерів та акторів, чий імена на слуху в шанувальників десятої музи. Країна повторила власний феномен сторічної давнини, адже на початку ХХ століття фільми Данії домінували в кінотеатрах Європи, й саме ця країна дала найпершу зірку німого кіно Асту Нільсен. Тоді ж зійшла зірка Карла Теодора Дрейєра, постановника класичних фільмів, сповнених релігійних та містичних алюзій, зокрема поставлений у Франції уславленій стрічці «Страсті Жанни д'Арк» (1928).

Перш, ніж перейти до фільмів, показаних в кінотеатрах України, кілька слів про сучасне кіно Данії. Його визнанням сприяв фільм Габріеля Акселя «Бенкет Бабетти», який вийшов 1987 року і здобув «Оскара», а виконавиця ролі Бабетти Стефан Одран – Золоту пальмову гілку. Він засвідчив, що для міжнародного успіху немає значення – фільм про сучасність чи на історичну тематику – справа в якості. Ця фраза адресується тим українським продюсерам, які заперечують історичні теми й тупо ратують

Боділь К'єр, Пуель Керн, Біргітте Федерспіль у фільмі «Бенкет Бабетти». Режисер Габріель Аксель, 1987.

Кадр з фільму «Королівський роман». Режисер Ніколай Арсель. Данія, Швеція, Чехія, 2012.

тільки за фільми про сучасність. Наступного року «Золоту пальмову гілку» й «Оскар» та низку інших нагород здобув фільм Білле Аугуста «Пелле-завойовник». Відтоді Данія надійно вписалася у кінематографічну карту світу. Щоправда, після другої «Пальмової гілки» 1993 року за фільм «Благі наміри» Білле Аугуст покидає свою країну і перебирається до Голлівуду. Починається ера Ларса фон Трієра (перші фільми були відзначені на МКФ ще в кінці 1980-х). Разом з режисерами-однодумцями, зокрема, Томасом Вінтенбергом він організовує товариство, яке видає маніфест «Догма», де висловлено їхнє бачення кіномистецтва, бажання наближати кіно до реальної дійсності, відкинути правила блокбастерів, нав'язані Голлівудом. Маніфест здобув резонанс у міжнародному масштабі, а разом з ним і «Розтинали хвилі» Ларса фон Трієра, перший фільм його трилогії «Золоте серце». Режисера почали порівнювати з його земляком, класиком світового кіно Карлом Теодором Дрейєром.

У 1990-х Данія дедалі впевненіше займає провідне місце у мистецькому, фестивальному і високоякісному кіно, самостверджуючись і рятуючи честь кіно як виду мистецтва. Справді, фільми данців – це не розважальне кіно й не масова культура. Імена Габрієля Акселя, Сюзанни Бір, Томаса Вінтенберга, Мартіна Сандвлієта, а також кіноактора Мадса Міккельсена (найпереконливіший профі й найтонший психолог, за оцінкою критики) зазвучали у світі кіно і їх сприймали як людей, які засвідчили свій талант і фаховість уже не одним фільмом. А минулорічний «Оскар» Томасу Вінтенбергу за фільм «Ще по одній» вкотре підтвердив імідж данського кіномистецтва.

Фільми Данії, які ми мали нагоду побачити на початку цього року, універсальні, але в них відчувається сильний данський акцент. Йдучи за хронологією зображуваних історичних подій і враховуючи поважне ставлення кінематографістів до власної історії, почнемо з фільму «Королівський роман» Ніколая Арселя (2012, Данія, Швеція,

Чехія). В основі – реальна історія, а також роман письменниці Боділь Стенсен Лет «Принцеса крові». Насамперед відзначимо, що ефект присутності у Данії XVIII століття повний. Копенгаген і сама країна показані бездоганно – історичному середовищу, костюмам, атрибутиці, інтер'єрам, довіряєш беззастережно. А тим більше, що події, завдяки майстерно вибудованій драматургії, захоплюють з невідпорною силою. Британську принцесу видають заміж за данського короля. Красива, скромна і освічена дівчина їде назустріч своїй долі й, побачивши судженого, розуміє, що вона потрапила у рабство до душевно хворої і безвольної людини – а саме таким виявився король Крістіан VII. У фільмі неодноразово цитується картина Крістіана Цартмана «Сцена при дворі Крістіана VII».

У фільмі справді найсильніше вражає і притягує заборонене кохання лікаря і просвітника Йоганна Фрідріха Струензе і королеви Кароліни. Актори, які втілювали обох – зірка данського кіно Мадс Міккельсен і молода красуня, шведка Алісія Вікандер – блискуче прожили щасливе, але з трагічним фіналом життя своїх персонажів. Так само бездоганно достовірною є робота ще одного актора – Міккеля Фольсгора, який зіграв короля Крістіана VII, – нагорода за цю роль Срібним ведмедем на Берлінале цілком заслужена (фільм отримав також нагороду і за сценарій). Історія цього душевнохворого короля перегукується з «Людвігом» Лукіно Вісконті, хоча це абсолютно різні підходи до зображення як самого діагнозу, так і до тлумачення образу та й характеру подачі. Якщо у Вісконті епічна історія з акцентом на психології, то тут фільм ближчий до історичної хроніки, добротні і майстерно передані режисером Ніколаєм Арселем епізод з історії його країни. Відчуття хроніки створює епізод із епідемією віспи, вплив Струензе на короля, його спроба провести в країні реформи заради покращення життя бідних верств, двірцеві інтриги, спрямовані проти реформатора. Життєва правда полягала і в тому, що Струензе й королева Кароліна опинилися в полоні взаємної пристрасті, а це не могло пройти непоміченим і дало козири в руки їхнім противникам. У Кароліні забрали дітей і відправили у вигнання, а її коханого стратили.

Кохання можна зіграти по-різному. Тут цьому почуттю сприяє драматургія дійсності, адже обоє потрапили в середовищі рутинне, де король як державець існує номінально, а всі державні справи вирішує (зрозуміло, на свою користь) рада міністрів. Двоє освічених людей порозумілися власне, завдяки Вольтеру (книгу саме цього французького просвітника Кароліна побачила в бібліотеці Йоганна). Взаємна симпатія виникає на ґрунті спільних переконань, потім спілкування стає потребою. А скільки пристрасті у танці, який на балу Йоганн виконує з королевою! Обоє акторів професійно освоювали хореографію, тож не дивно, що граційний бароковий танець їх нітрохи не сковує, вони почуваються в ньому невимушено. У сцені операторськи підкреслена чуттєвість, яка охопила обох. Міккельсен, поскандинавськи небагатослівний і спокійний, цю чуттєвість передає невимушено до неймовірного. Образ вимальовується на тонких нюансах. Адже яке потрібне було мати

Кадр з фільму «Помста». Режисерка Сюзанна Бір. Данія, 2010.

Луїс Гофманн у фільмі «Моя земля». Режисер Мартін Сандвліст. Данія, Німеччина, 2015.

самообладання, щоб приручити психічно хворого Крістіана. А тут ще й у розпал роману, відмовитися від Кароліни й самому запросити Крістіана до неї в спальню. Тут, як і у знаменитому фільмі «Полювання», прозвучала його тема – образ благородної людини з почуттям власної гідності, яка бере на себе відповідальність за країну, хоче добра людям, і страту якої ті ж самі люди мовчки спостерігають. Ніби не він винайшов вакцину від віспи і рятував людей, ніби не він запроваджував реформи заради покращення їхнього становища. В «Королівському романі» йдеться про наклепників, які знецінюють реформу, в тому числі свободи слова, йдеться про зневажену гуманність і людяність.

Наступний історичний етап – XIX століття. Фільм Габріеля Акселя «Бенкет Бабетти» створений за повістю Карен Бліксен. Це приклад скромного за атрибутикою камерного кіно, яке вражає не розмахом, а чудовою атмосферою, акторськими роботами і ретельно продуманими й виразними деталями. Події розгортаються в середовищі протестантської спільноти, портрети немолодих її представників змальовані виразно, тонкими мазками. Вони, як істинні пуритани, живуть відірвано від світу та його сует, харчуються більш, аніж скромно (хліб і вода), як пустельники, що привчили себе до аскези. «Ми живемо не для того, щоб їсти, але їмо для того, щоб жити», – повчально мовить одна з жінок, споживаючи неймовірно вишукані страви, які приготувала Бабетта. Ідея гурманської насолоди прозвучала у фільмі у парадоксальній, гумористичній, а тому оригінальній формі. Адже показано не рядовий бенкет. Так, французький обід в общині з її аскетичним, позбавленим насолод способом життя – це не обід в Лондонському кафе в Парижі, не щось звичне і доступне. По-справжньому оцінити це свято, створене майстерністю і натхненням Бабетти, можуть тільки люди, які такого не бачили навіть уві сні. А парадокс у тому, що людям, які живуть за протестантськими приписами й проводять дні в молитвах, не велено піддаватися спокусам, у тому числі смачними наїдками. Але їхня доброта і приязнь не дозволяє відмовити Бабетті, яка за гроші, виграні в лотерею, вирішили їх пригостити. Тож, щоб її не ображати, вони

вирішили, що споживатимуть їжу і вино мовчки. В її меню був черепаховий суп, запечені куріпки і тому подібна смакота. Найбільш цікаво спостерігати саме епізод бенкету, коли паралельним монтажем показано Бабетту, яка чаклує біля плити, готуючи страви, аби їх подавати гарячими, і обличчя цих замкнутих, суворих людей, які смакують і змінюються від насолоди. Так само характерний епізод, коли одна з героїнь, донька пастора, яку природа наділила чудовим голосом і слухом, виконує дует з опери із закоханим у неї співаком. Але вона відмовилася від кар'єри співачки, а заодно і від шлюбу зі співаком.

Фільм здобув кілька престижних нагород, а Стефан Одран, яка знялася в ролі Бабетти, нагороджена «Золотою пальмовою гілкою» на МКФ у Каннах.

«Помста», поставлена жінкою, Сюзанною Бір, вражає сценами жорстокості, досить складними за вирішеннями. Стрічка жорстка насамперед африканськими епізодами, де серед пісків і вітрів живуть у палатках біженці, мирні чоловіки, жінки і діти. Назвати це життям важко, тому що незрозуміло, чим вони харчуються, де беруть воду. Герой фільму Антон – данський лікар, який, очевидно, через кризу в стосунках з дружиною, заліковує свої душевні рани серед людського горя і біди, оперуючи нещасних, і в тому числі лікує бандита, що приїхав на авто з озброєними (місцеві називають його «великий чоловік», який заради розваги розпорює вагітним животом, а лікар потім їх намагається врятувати). Розуміючи, що вибору немає, тому що в разі відмови, бандити розстріляють біженців, він лікує, але врешті, доведений підлістю пацієнта, віддає його на розправу людям.

В цих африканських епізодах своя драматургія – гострі конфлікти бездумного насильства і біди. Антон їм потрібен – і в цій сюжетній лінії ми бачимо його благородство – і в ставленні до темношкірих, і в його безмежній жертвності.

Ця тривала робота в африканському таборі для біженців і чуже горе навчило чоловіка не відповідати насильством на насильство. Він повертається додому. Навіть коли місцевий автомеханік б'є Антона, той стримує гнів і не дає здачі. Здається, конфлікт вичерпано, та його син Еліас разом зі

своїм другом Крістіаном вирішують помститися за батька. Історія двох родин – школярів Еліаса і Крістіана – становить іншу сюжетну лінію. Обидві вони неблагополучні. В Еліаса стосунки його батьків у кризі; її причину дізнаємося з телефонної розмови Антона з дружиною, яка не збирається прощати йому подружньої зради, й Антон не виправдовується, він хотів би щось пояснити, але дружина уриває розмову. Крістіан – хлопчина, що ніколи не посміхається і його похмурість – наслідок травми: від онкології померла його мати. Хлопчина озлоблений, ненавидить батька, бо, на його думку, той хотів матиної смерті. 11-річний хлопчина відкидає будь-які спроби батька налагодити контакт. Непрямо, але бодай опосередковано, авторка фільму Сюзанна Бір підводить до думки, що діти страждають через неблагополучні стосунки їхніх батьків. У фільмі дуже різні характери хлопчиків: Еліас у школі ізгой, агресивні підлітки обзивають його щурячою мордою, дитина терпить побої, але вступати в бійку не наважується. На цю агресію закривають очі вчителі, але не Крістіан. Подружившись з Еліасом, він знаходить спосіб помститися за приниження друга, напавши зненацька в туалеті на кривдника, сильнішого за себе, валить його з ніг і б'є велосипедним насосом. Крістіан провчив агресора і той більше до хлопчини не сікається. Інцидент розбирають у школі, конфлікт знімається. Але є люди, які притягують до себе негаразди. Мовчазно-агресивний Крістіан належить до таких. Конфлікт виник на рівному місці. Антон гуляє з дітьми – менший хлопчик побіг на дитячий майданчик погратися, але там на нього накинута інша дитина, Антон їх розбороняє, а тим часом батько дитини-нападника вдарив по обличчю Антона. Той у бійку не встрає. Еліас згодом запитує батька, чому той не дав здачі кривднику – той пояснює, що не варто битися з дурнем, бо це – принижувати себе. Але все-таки бере з собою дітей і рушає до автомеханіка на роботу вичерпати конфлікт. Розпоясане хамство механіка подвоюється. Антон не надає цьому значення, рушає в Африку. Але його честь хоче відстояти Крістіан – він приймає рішення помститися механікові, підклавши саморобну бомбу під його машину. На запитання Еліаса, чи не постраждають перехожі, Крістіан запевняє, що зроблять це вони в неділю вранці, коли вулиці порожні. Після деяких сумнівів Еліас приєднується – справу зроблено, але саме в ту мить, коли має пролунати вибух, на вулиці з'являється жінка з дитиною. Хлопчик кидається, щоб їх зупинити, лунає вибух – і розпластане тіло Еліаса на дорозі. На щастя, все обійшлося, лікарі врятували поранену дитину, й батьки, переживши стрес, помирилися. Антону ж вдалося врятувати Крістіана, який хотів покінчити з собою. Пояснивши природу смерті й повідомивши, що Еліас житиме, Антон спускається з хлопчиком з тої вежі й той кидається в батькові обійми – настає примирення. Після всіх конфліктів і помсти настане нарешті мир в родинах. Хоча стрічка місцями затягнута, але напруження не зменшується, навпаки, постійно наростає, що свідчить про драматургічну і режисерську майстерність режисерки, вміння користуватися прийомом «порятунок в останню

мить», вміння сприяти органічному існуванню акторів, у тому числі й дітей, у творених образах. Драма міцно збудована, тримає увагу глядача, не дає йому підстав здогадатися, яким буде фінал.

Ця серйозна стрічка, без найменших поступок розважальному кіно, цілком заслужено здобула «Оскара». Вона змушує задуматися над речами універсальними: чому в цілком благополучній країні (благополуччя підкреслено контрастом з «африканськими» епізодами – все пізнається в порівнянні) люди не знаходять порозуміння, не цінують життя і те благополуччя, яке їм даровано. Мабуть, тому, що здобутки цивілізації не є гарантією незаперечного миролюбства і злагоди між людьми. Люди різні, серед них є агресивні, як школяр-забіяка, як пихатий дурень-автомеханік. Клубок негараздів, що розмотується аж до передфінального епізоду з вибухом, починається з перших шкільних епізодів, коли Крістіан спостерігає, як старші школярі знущаються над покірним Еліасом. Крістіана учитель посадить за одну партю з ним, вони подружаться і мовчазний і безкомпромісний новачок стане на його захист. Але його безкомпромісність призведе до небезпечної межі. Фільм тактовно приводить до думки, яку висловлює Антон, – не можна на насильство відповідати насильством – це не приведе до добра, навпаки, ще більше розпалюватиме взаємну ненависть. Тож ідею стрічки можна сформулювати як непротивлення злу насильством. І заклик Сюзанни Бір: цінуйте те, що у вас є, цінуйте і любіть своїх ближніх.

«Меланхолія» Ларса фон Трієра – стрічка фантастична, нав'язана істерією, пов'язаною з чутками про кінець світу, які поширилися були в 2011 році. Про фобії цього режисера пишуть всі, не виключено, що ці чутки він сприйняв гостро й відгукнувся на них історією про те, що до Землі наближається планета Меланхолія, значно більша за Землю, зіткнення неминуче, що означає – дні життя мешканців нашої планети пораховані. Як поводять себе герої перед неминучим кінцем – режисер і показує з майстерністю й переконливістю. Магія його кіно притягальна й навіть магічна – побачене на екрані не відпускає тривалий час. І цим творчим секретом Трієр володіє. Тільки, здається, внутрішній розлад відбирає в нього оптимізм і веде до апокаліптичних видінь, про що засвідчують і його наступні картини. Як афористично висловлено в одному відгуку на фільм: «Божевільний, за гранню розуміння, психологічно дуже складний, але безумно красивий». Ця картина не обійшлася без нагород – виконавиця головної ролі акторка Кірстен Данст нагороджена «Золотою пальмовою гілкою» на МКФ в Каннах.

«Моя земля» Мартіна Сандвлієта (Данія, Німеччина, 2016) – також драма, тільки військова. Події у Данії в рік після закінчення Другої світової війни.

Данські фільми, показані в Києві, мають міцний зв'язок з побутом і життям звичайних людей їхньої країни. Нерідко їх знімають в умовах суворого клімату західного узбережжя (Ютландія). А в іншому випадку ми бачимо красиву країну, розкішні пейзажі якої тішать око, як у «Королівському романі».